

Тематичний блок 1. Що таке ієрархія у сфері відходів та наскільки її дотримання важливо для захисту довкілля?

Для ілюстрування можна використати [наступні зображення](#)

Після ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році наша держава зобов'язалася співпрацювати з ЄС з питань охорони довкілля. Це зокрема включає відповідність законодавства України Європейському зеленому курсу, частиною якого є сфера управління відходами. На жаль, в Україні ця сфера є досить проблемною, бо існує за залишковим принципом. В результаті сьогодні ми переробляємо усього 7% відходів. Решта потрапляють на звалища та засмічують ґрунти, воду і повітря, хоча значна частина цих відходів могла би принести користь шляхом повторного використання, переробки тощо.

Так, за офіційними даними, в 2021 році було утворено понад 10 млн. т тільки побутових відходів, які захоронили на 9 тис. га землі. Відсутність належного керування відходами призводить до втрати щонайменше 900 тис. \$/рік в загальній економіці країни. Натомість, якісна система управління відходами, що базується на попередженні утворення відходів та перевикористанні, сприятиме створенню нових робочих місць, запобігатиме негативному впливу відходів на довкілля і здоров'я людей, сприятиме естетичності публічних просторів.

В Європі однією з важливих підвалин ефективного управління відходами є ієрархія, яка визначає пріоритетність попередження утворення відходів. Вона націлена на те, щоб не допустити утворення відходів та знайти максимально вдале застосування вже утвореним. Дотримання цієї ієрархії допомагає країнам-членіям ЄС не тільки забезпечувати сортування та переробку відходів, але і скорочувати обсяги того, що не піддається переробленню та перевикористанню.

* * *

Деталізація 1. Сходинок ієрархії управління ТПВ

В українському законодавстві термін «ієрархія управління відходами» було закріплено в минулому році прийняттям закону «Про управління відходами», який набере чинності 9 липня 2023 року.

Ієрархія управління відходами складається з 5-и сходинок:

1 – Запобігання утворенню відходів. На цьому етапі ми ще не говоримо про відходи як такі, бо якщо відходів немає, то немає і проблеми їхнього «прилаштування». Наприклад, можна купувати продукти в багаторазові полотняні торбинки чи металеві контейнери. Також виробляти якісні товари, що довго не виходять з ладу, отже, і не перетворюються у відходи. Запобігання утворенню відходів також сприяє екодизайну та можливість відремонтувати зламану річ (наявність відповідних сервісів, майстерень, запчастин).

2 – Повторне використання – якщо неможливо запобігти утворенню певних відходів. Наприклад, можна повторно користуватися скляними пляшками, меблями, одягом, засобами пересування тощо.

3 – Рециклінг (переробка) відходів, що не підлягають повторному використанню. Пластик, скло, папір, метал переробляються на матеріали для нових речей.

Зауважимо, що повторне використання і рециклінг можливі лише за умов роздільного збору відходів та очищення їх від забруднень.

4 – Відновлення відходів, які неможливо переробити. Наприклад, зроблених з композиту – коли різні матеріали важко відокремити один від одного. До цієї сходинки належить компостування органіки.

Сміттєспалювання також включають до цієї сходинки. Проте, ми та світова zero waste спільнота не толеруємо цей підхід.

5 – Видалення відходів (захоронення на полігонах ТПВ) – остання сходинка. Цей підхід розрахований на залишки відходів, непридатних для компостування чи переробки. Дотримуючись ієрархії, кількість таких відходів можна мінімізувати. І такого ефекту вже досягли деякі міста та країни Європи.

* * *

Деталізація 2. Найважливіше – запобігати утворенню відходів

Експерти зазначають, що в новому Законі України «Про управління відходами» вжито не зовсім коректну назву «ієрархія управління відходами», бо до управління (керування) відходами належить діяльність тільки 2–5 сходинок. Управляти ж відходами, що не утворилися завдяки запобіжним заходам, неможливо. Власне, запобігання утворенню відходів (перша сходинка ієрархії) і є вищим, визначальним рівнем, до якого має належати більшість потенційних відходів. Якщо вони не утворяться, то не буде проблем з їхнім подальшим прилаштуванням, переробкою чи захороненням.

Відповідальність за запобігання утворенню відходів покладається як на виробника продукції (екодизайн, створення платформ для обміну речами), так і на органи влади (забезпечення/ сприяння створенню належної інфраструктури для підготовки до повторного використання).

Експерти у сфері відходів зазначають, що 90% успіху щодо запобігання утворенню відходів та належного керування ними залежить від комунікації органів місцевого самоврядування та виробників продукції із споживачами.

Певних зусиль треба докласти і для того, аби зробити можливим повторне використання тих речей, які стали непотрібними власникам, але ще можуть бути використані за своїм призначенням іншими споживачами. Для цього треба створювати та підтримувати мережі пунктів роздільного збирання відходів та речей для ремонту або підготовки їх до повторного використання. Також важливо запроваджувати економічні інструменти стимулювання такої діяльності.

* * *

Деталізація 3. Закон «Про управління відходами» потребує покращення

На думку експертів, наразі залишається чимало можливостей для покращення закону «Про управління відходами», бо крім вже згаданого некоректного формулювання «ієрархія управління відходами», в ньому зустрічаються і інші неточності. В майбутньому це може стати причиною юридичних колізій.

Також не всі норми закону відповідають підходам, закріпленим Європейським зеленим курсом.

Крім того, є необхідність внесення змін до цього закону з метою приведення у відповідність до Директиви про відходи, Директиви про полігон відходів та Директиви про промислові викиди, а також для вирішення національних особливостей ведення діяльності у сфері відходів, які призвели до масштабного засмічення нашої країни.

Покращити та привести у відповідність до європейського законодавства рамковий закон «Про управління відходами» може врахування наступних рекомендацій:

- Привести у відповідність з директивами ЄС визначення «біовідходи», «збирання відходів», «побутові відходи», «медичні відходи», «ремонтні відходи», «полігон», «термічне оброблення відходів», «за завод спалювання відходів», «за завод сумісного спалювання відходів».
- Внести відсутні наразі визначення «рідкі відходи», «фільтрат», «полігонний газ», «найкращі доступні технології та методи керування у сфері відходів».
- Привести у відповідність до Директиви про відходи умови припинення статусу відходів (припинення статусу відходів може відбутися тільки після перевірки відповідності відходів критеріям «невідходів», а не після сортування, як визначено зараз); прописати вимоги до критеріїв.
- Привести у відповідність до Директиви про полігон відходів умови приймання відходів на полігонах, а також перелік відходів, які заборонено видаляти на полігонах (шини, рідкі відходи, деякі відходи з небезпечними властивостями, інфіковані відходи, роздільно зібрані відходи тощо).
- Удосконалити умови щодо безхазяйних відходів, які наразі повторюють чинний Закон «Про відходи» та не передбачають запобіжників безхазяйності.
- Внести умови щодо обов'язковості всіх потенційних утворювачів побутових відходів (наприклад, власників нерухомості) мати договір на керування побутовими відходами.
- Внести умови запобігання монополізації ринку керування побутовими відходами, зокрема обрання суб'єктів господарювання на засадах публічного конкурсу, а також прозорості тарифоутворення.
- Визначити вимогу до всіх територіальних громад щодо роздільного збирання насамперед біовідходів («суха» та «мокра» фракції за прикладом міста Львів». Зважати на принцип «плати за те, що викидаєш» в умовах визначення плати за керування відходами для населення.

Експерти прогнозують, що врахування наведених вище пропозицій дало б можливість втілення «інноваційного» сценарію розвитку сфери відходів та досягнення впродовж 10 років рівня перевикористання щонайменше 20%, перероблення – щонайменше 40%.

* * *

Деталізація 4. Пропонується заборонити одноразові пластикові вироби

Аби новий закон ефективно запрацював, додатково вже розроблено проєкт закону «Про заходи щодо запобігання та зменшення негативного впливу пластикових виробів на навколишнє середовище». В згаданому законопроєкті передбачена заборона таких одноразових пластикових виробів, як ватні палички, соломинки та мішалки для напоїв, палички для повітряних куль, пластиковий посуд та одноразові харчові контейнери.

Натомість для споживачів, що купуватимуть харчі та напої у власну багаторазову тару, автори законопроєкту пропонують запровадити 10-відсоткові знижки в магазинах та закладах харчування.

За ненадання покупцям можливості користуватися багаторазовою тарою передбачені штрафи.

* * *

Тематичне опитування. А з чого складається ваш «набір зервейстера»?

[Супровідне зображення](#)

«Найкращі відходи – ті, що не утворилися» - це має бути аксіомою для кожного, хто вважає себе екологічно свідомою людиною. Якщо є найменша можливість не створювати відходи, то треба нею скористатися. Наприклад, замінити одноразові речі багаторазовими або пластикові – виробленими з природних матеріалів. З чого треба починати? З речей, які точно задіяні у вашому повсякденні, бо так ви швидше відчуєте ефект.

Пропонуємо мінімальний «набір зервейстера»:

1. Багаторазова пляшка для води

Пам'ятаєте, що в день треба випивати достатню кількість води? Тому краще мати її завжди з собою, аби не шукати в потрібний момент, де можна купити. Враховуємо, що фасована вода в пляшках коштує в декілька разів дорожче, ніж розливна. До того ж, скляні або пластикові пляшки після спорожнення стають відходами, які треба зібрати та перевикористати або переробити. Все це потребує певних зусиль та коштів. Багаторазова пляшка здатна скасувати всі ці проблеми. Бажано, аби вона була зроблена зі скла, металу або силікону. Пластику старайтесь уникати.

- Вже маєте таку пляшку? Порахуйте, яку суму вона економить вам на купівлі води впродовж місяця або року.
- Зробіть ті ж розрахунки, якщо ще не маєте багаторазової пляшки. Чи переконали вас масштаби можливої економії придбати таку пляшку?

2. Багаторазове горня для напоїв із собою

Досвідчені любителі кави часто кажуть: якщо береш каву зі собою з дому, то економиш всі гроші. Але якщо любиш купувати свіжозаварену декілька разів на тиждень - є сенс пошукати заклади, де згодні продавати її в горня клієнта та надають знижку у розмірі вартості невикористаної одноразової тари.

- Чи приваблює вас такий варіант? Чому?
- Чи знаєте заклади, де продають каву у посуд клієнта?
- Спробуйте підрахувати економію, якщо купуватимете каву у власне горня впродовж місяця чи року. Яка вийшла сума?
- Підрахуйте кількість використаних одноразових стаканчиків, які відправляються на звалище, якщо ви нехтуєте можливістю купувати напій у власну тару.

3. Тканинна торба для закупів

Замість того, щоб кожен раз купувати на касі в супермаркеті новий пакет для придбаних товарів, є сенс застатися міцною багаторазовою торбою. Можна пошити самотужки або купити. Зараз такі торби в моді, їхній асортимент досить великий. З нею ви точно виглядатимете краще, ніж з «кульочком», а в природу не потрапить певна кількість використаних пластикових пакетів.

- Якщо ви вже користуєтесь торбами для закупів – які переваги відчули?
- Якщо ні – що вас зупиняє?

4. Багаторазові торбинки та контейнери для продуктів

Ще 30-40 років тому без таких торбочок було дуже незручно купувати бакалійні товари та фрукти-овочі, бо поліетиленові пакети були порівняно недешеві, а крафтовий папір не міцним. Отже, торбинки пройшли тестування на зручність часом і нашими старшими родичами. Вони їх шили із залишків будь-яких тонких тканин, і ми можемо робити те ж. Підходять бавовна, льон, плащівка, сіточка. Якщо залишків у вас нема і ви збираєтесь купувати тканину, то краще обрати льон або коноплі. Коли торбочки зносяться, їх можна буде просто відправити у компост – натуральна тканина згодом перетвориться на добриво.

Для купівлі рідких або вологих продуктів (сметани, домашнього сиру, м'яса тощо) можна застатися багаторазовими контейнерами для їжі, скляними банками, зіп-пакетами. Досвідчені зеровестери радять починати з чогось одного (наприклад, купівлі овочів), аби звикнути, а тоді засвоювати інше (крупки, заморожені продукти тощо).

- Чи користуєтесь ви торбинками або іншою власною тарою, купуючи продукти?
- Якщо так, то як ставляться до цього продавці?
- А інші покупці?
- Чи багато часу вам знадобилося, аби купівля у власну тару чи пакування стала звичкою?
- Що заважало чи допомагало на цьому шляху?
- Якщо досі не наважуєтесь ходити в магазин з власною тарою – що вас зупиняє?

5. Зубна щітка

Звичайні пластикові зубні щітки майже неможливо переробити, тому спробуй бамбукову. Після використання її можна просто зарити в землю, і через півтора року вона перетвориться в добриво. Ціна питання від 60 до 150 грн.

- Чи пробували ви вже користуватися бамбуковими зубними щітками?
- Якщо так, то які враження?

- Якщо ні – в чому причина?